

یاخود که دوشوب زمینه بر نور

قیز سورتنه تمثیل ایتمش .

بکر خیالیسنی حاوی بولونان تصویر « [*] ی مقایسه ایده رک « برشی »
کوروندیکی کبی تعریف ایدن منظومه لری اوقومق عادتاً دروننده عدسه لری
بولنیمان [دورین !] ایله اوزاقلری تماشایتمک و اوایل سوزلره شعر دیمکده،
بندگیزک نقطه نظرمه کوره ، بویله براسطوانیه دورین نامی ویرمکدر .

دیه رک فنا کوتو ، ادبیاتمزرده کی مرضی اکلاویه بیلیمشدر ؛ فقط نه کنیدیسی ،
نه ده « ادبیات جدید » نک اُک مهم عضوی اولان فکرت بک و - جناب مستثنا -
همان بوتون آرقاده شلری شعرمزی ذهنی بیاندن قورتارده مامش لر در . [مقالهم
چوق اوزادی ، بوخصوصی ایکنجی بر مقاله ایله مستقل بر صورتده ایضاحه
چالیشه جغم .] اون تموز انقلابندن صوکره مطبوعات ساحه سنده کی تظاهرلر
کوستردی که ادبی حیاتمزرده ، حامدک وضع ایتدیکی « قلبی بیان » ی احیا ایچون
مهم بر تمایل وار ؛ بواعتبارله صوک سوز اوله رق دیه جکم که ادبیاتمزرک یارینی
حامده عائد اوله جقدر . یالکز حامد اوله بیلیمک ایچون کنجلره حامد اولمامغه
چالیشمق لازمدر ؛ نته کیم آلمان فیلسوفی نیچه شا کرلرینه : « بنی نه قدر اهامال
ایدرسه کز بن اوقدر سزه یاقلاشیرم » دیمشدی .

قاضی کوی . ۲۶ مارت ۱۳۲۹

علی جانب

عبدالحق حامدک شخصیت تماشایه سی

عبدالحق حامد قدرت ودهاسنی اثبات ایدن آثارینی - راسین کبی - تیاترو
واسطه سیله تبلیغ ایش اولان بر شاعر در . حیات و ادبیات تماشادن کلیاً

[*] « ملاحظات ادبیه » عمرری : اسماعیل صفا . صحیفه ۱۳

محروم اولان عثمانلی مملکتنده ایلك فاجعه یی یازان و ادبیاته تزر، طارق و اشیر کبی مؤبد آثار اهدا ایدن حامد هر حالده ادبیات تماشانک یکانه استادی عد اولته بیلیر. اونک ایچون حامدک خطوط سپای ادیبسندن بری ده تیاترو مؤلفی اولمسیدر دینیرسه خطا ایدلمش اولماز. شو قدرکه اونک تیاترولری بوتون مسلکی، شعرینک برجهان خیال اولان بوتون صفحاتی شاملدر. زماننک فکر انقلاب و تجددی تأثیری ائنده بالطبع قالان و عظمت حس و خیالنه اک واسع بر جولانگاه اوله رق بولدینی رومانئیزمه آتیلان حامد وضع ایتدیکی تجدد ادیبسک ایلك طاشلرینی اواساس اوزرنده، فقط نه اسیل و متواضع برقطعیته وضع ایتدی.

حامدک آتاری، خصوصیه تیاترولری واسطه سیله نشر و تلقین ایتدیکی علو جناب، شفقت، عظمت و اصالت حسلری بوکونکی کنجلیکک، بوکونکی کنجلیکک تربیه مغنویه سنک، بوکونکی دوشونجه نک اساسلرینی قوردی. حامد او آثار واسطه سیله، قدرت ودهاسنی بونانکور عصر مره قبول ایتدیرمش، بومملکته جنابه، فکرتی قازاندیرمش، و بوکونکی کنجلیکی یتشدیرمش و او یاندیرمشدر. بوراده حامدک بومملکتده کی خدمت لری سوبلیه جک دکلم. اونلر سوبلنمز و بن سوبلیه م. تجددی، ذکایی، ترقی یی اکلامش اولانلر حامدک خدماتی کندی شخصلرنده یک کوزهل کوررلر.

بندن حامدک شخصیت تماشاییه سی حقنده فکر سورددیلر. بوسؤاله نه جواب ویره بیلیردم؟ عاجزلرک قدرت صاحب لرینه کوستردکلری حس تقدیر و حیرتدن باشقه؟ اصلا کوچوک حسلرک تحلیلنه باقیان و هر زمان نجیب و علوی طویغولر، یوکسک و مغرور حرکتلرله یاشایان و حقیله یاشاتان اتاری هرکس کبی بنده ده ابدی حرمت حسلری برافشدر. اعتراف ایدرم که عثمانلی ادبیاتی - اکرا کلایه بیلدیمسه - حامدی اوقومقله اکلام. حامدک اتاریدرکه بزده اسکیلری اکلامغه بر ذکا، یکیلری حس ایتمه بر استعداد یاراتمشدر. شناسییه حق قازاندیران حامدک اتاری اولمدیمی؟

عبدالحق حامد بك الك كوزهل اثرلرینی - بر سفیله نك حسبجالی آیری -
 تیاترو شكندده ویرمشدر . صبر و ثباتله ایچلی قزكه شاعرك حیات ادبیه سسندده
 اونوتولمغه وعفو ایدلمكه جداً لایق ایکی ضرر سز خطادده، اشبر، طارق، تزر،
 دختر هندو، نظیفه، نسترن، فتن ... بو عثمانلی ادبیاتنك اپوزده سنی کوسترن
 نفیس قاجعلر هر زمان، هر یرده، هر صحنه ده اوینانیر، وا کلاشیلیر .. خصوصیه
 ا کلاشلمق پك کوچ برشی ایکن، حامدك بویوك برمزیتی هر صنفدن، هر ذکادن،
 هر حساسیتدن یوکسك اولدینی حالده ا کلاشلمسندده در . چونكه حامد شجاعت
 وعلو جنبی ترنم ایدر، وجسارت وعظمت اوکنده هر قلب طبیعه سرفرو ایدر.
 عبدالحق حامد - خصوصیه شكلاً - رومانیتیک بر مؤلفدر. اثار ی اکثر یا
 تاریخك اساطیره، هیچ دكسه قرون وسطایه عائد ادوارندن، اوزمانلرك
 اخلاق وعاداتندن، و او اوزاق زمانلرك خیال و افسانه دن عبارت اولان وقایعندن
 اخذ و انتخاب ایدلمش و او شعر و خیال عالملری ابتلالرله جانلاندیرلمشدر . شاعر
 موضوعلرینك بویوكاکی یاننده شكل و ترتیبه اهمیت ویرمك مجبوریتده دکلدر .
 بناء علیه حامدك تیاترولرنده بویوكونکی اصول ترتیبك قبول ایدمه مدیکي خطالر، اوزون
 مونولوغلر، اوزون تیرادلر شاعرك اکثر یا الك كوزهل و دواملی فکرلرینی تبلیغ
 ایتدیکی ایچون قصور عدا ایدلمكدن پك اوزاقددر . وضع صحنه اعتباریله ممتنع کوریلن
 پارچه لر ایسه حامدك دكل مسلكنك، رومانیتیزمك خطالریدر . بو خطالر - اگر
 خطا عدا ایتمك طوغرو و جائز ایسه - هوغونك همان بوتون اثرلرنده موجوددر .
 شکسیر بو نقطه دن باشدن باشه خطا آلود عد اولمق لازمدر؛ زول سزار، قرال
 لیر برر تیاترو اولمقدن زیاده برر سلسله نشایددر . فقط بونلری پك كوزهل
 وضع صحنه ایتمكدن ارباب اختصاصی، پك كوزهل ا کلاشلمقدن اصحاب ذوقی کیمسه
 محروم ایدمه مز . چونكه اعظمك اثارینی یاشاتان هر حالده شكل و ترتیب دكل فکر
 و صنعتدر . قولهن دارله ویل موسه نك اوکنده یاشایه مدی . حالبوكه برنجیسنك
 پیه سلری متین، اقسام متناسبه یه آیرلمش، لکن فقیر پیه سلردی، موسه ایسه اکثر
 اثارنده صحیفه لرله سویلتن، فقط پك كوزهل سویلتن اثرلر ویرمشدی . بویله ملتلك
 ادوار ادبیه سنی تعیین و اراهه ایدن آئارده، مثلاً ماقئده، روی بلاسده، تزرده

وطار قدہ قواعد تماشا آرامق واریہ رق او آناری نقیصہ دار عد ایتک دہانی
کورمہ مک ، صنعتی انکار ایتکدر . حامد تیاترولرنده او قدر کوزل شیلر
سویلشدر کہ بوکوزل سوزلرک اوزون ویا قیصہ اولسنہ دقت ایتک قابل اولہ مازہ
حتی بعضاً قیصہ اولسنہ تأسف ایتماک الدن کلہ من . حامد ہر محیطہ ہر زمانہ
وہر شخص ایچون سویلشدر . چونکہ حامد ہر کلہ دہ خلاصہ ایدیلنجه تجددہ
فکر انسانیت وامل سعادتہ مشحون ہر دماغدر . سلیمان نظیف بک ہر مقالہ سندہ
حامدی آکلاتیرکن اونک عاجز و مغلوبہ قارشی دائماً بویوک ہر شفقت عالیجنابانہ
ایلہ دولو ہر قلب طاشیدیغی سویلیور . مکتبہ کی عسکرلک اویونلری ، حامدک
دائماً عاجز و مغلوبی مدافعہ ایتدیکنی اثبات ایدر . بویوک آدمک ہر اترندہ بو حس
موجوددر . حامد غدر و ظلمہ ، لوٹ و خیانتہ عاصی و دشمندر . حامد بوتون
آثارندہ قلب بشرک اک آجی حسیاتی فریاد ایدر ، شکلاً رومانئیک اولان شاعر
طرز تبلیغیہ ، القا ایتدیکی تحسسلہ مکمل ہر تحلیلجیدر .

حامدک آثارندہ اکثریا ہر روح عاصی و مغرور موجوددر . اوندہ سفیل ،
عزت نفسنر ، عادی ہیچ ہر شخص یوقدر : ناموس و حمیت ایچون قرده شنی
اولدورن ، عظمت روحیہ سیلہ ، اکیلہ یین آیلنہ مستثنا خلقتلردن اولان اشہر ،
قلبنده کی حرص ثارلہ و سائط انتقامت اک عادیسنی ارتکاب ایدن ، و فقط
بوکوچوکلکی اولومک بویوکاکی ایلہ ستر ایتکی بیلن ریشار ، سوکرہ طارق
اومطنطن سردار سوکرہ حکمدار غالبہ اسیر اولیان نظیفہ ، دہا سوکرہ تزرہ
بہرام ، خصوصیلہ بہرام .. بوتون بواصیل مغرور ، مغرور اولان آدمار ظلم
وتغلبہ قارشی عصیان ایتکی اوکرہ تیورلر . عصیان و آلملقدن ایسہ استحقار
حیات ! عبد الحق حامد بک دہ بوتون رومانیکلر کی زماننک تأثیرات تکامل پرورانہ سی
آلتنده قالمشدر . ایشتہ بونک ایچون آناری اوزرنده دائماً ہر ہوا ی ضرور و عصیان
موجوددر . چونکہ حامد بک اکیلن ہاشاردن دکلدر .

حامدک تیاترولرنده ، استعمال ایتدیکی اوزان مختلفدر . لکن اکثریا قیصہ
وزنلری ترجیح ایدر . خصوصیلہ تزرک نظمی تیاتر و ایچون دکل دینلر بک
جو قدر . بویلہ سویلہ ینلر اونی صحنہ اوزرنده دیکلدکاری زمانہ قدر الداندقاریغی

کودم درم ~~کودم درم~~ وقت ایستادن

~~اور اس کے ساتھ ساتھ~~

گور و قورق اور کورق کورق

از کتب

یائے یقین؟ ترجمہ اور تفسیر

پاکستان صدر ہونے والا تھا

بلکہ ایہیہ یاتے ہم دربارہ

زائر حرم اهل بیت

مصدقہ دو دستہ لکھیہ

کرم ا و ایله یغورده ناز

قدی که در جانب طراز ..

نور لا فیه کبریا فیہ ایمان

الحمد لله الذي هدانا لهذا

تمت القصة في ديوانه

مرکز دہ حکومت ایجوکیشن

نہ نہ بحرہ ، نہ دکنہ جب ..

دیرم لکھ وینا بدوکن

« حامد بکاک بازمقدمه اوله قلمی برآوردن »

هم فوطه ي نه يا به جعبه

ما تفتدہ رشتہ صلا اولادہ
و صلا اولادہ بہ دیکر دیدم غم غم

بالمقدّمه برس هذا القول
فمن است - بعد فقهه اى فقهه ؟ قطعه ؟ ادره ولا ينفى ؟ واحد

فبما رتبته بعد منبه اربعه مقلده و قد اوردت في

ادنی سزائے حبس : ارضی و جہنمی

صَدْرِي يَافَتْكَ بَرْقَةُ طُغْيَانِي طُغْيَانِي يَدِي يَدِي يَدِي

مقدمه در این باب که اولی است - ثم التعلیل به کسب بدین استنباط فرموده

و یو کیش حوٹا اچانک سے طاق کر رہے تھے۔

اکلامش لردر. اونک شعر نده اویله بر قابلیت تفهم، اویله سیال بر اهنگ معنیدار وارد که اونی آ کلامق، متحسس ومتذوق اولمق ایچون مطلقا دقتله اوقومق لازم دکل، دقتله دیکلمک کافی. بنجه حامدک اک مکمل تیاتروسی شبهه سز تزدرد. اکثریا خیال و افسانهیه وطاشقین حساره مغلوب اولان شاعر بوکو چوک وظریف فاجعه سنده حقیقی ومعتدل بر پسیقولوغدر، قلبنده عشق وانتقام حسری چاریشان ریشار، قلبنده عشق وزینت آرزولری مجادله ایدن، عظمت وعلویته کیتدکجه یاقلاشان ونهایت واصل اولان تزر، عشق ووظیفه دین آرمسده متردد قالان ملک عبدالرحمن نهقدر صحیح، نهقدر یاشایان انسانلردر. حامد هیچ بر پیه سنده بو قدر اینجه، درین، صمیمی، هیچ بر اثرنده بو قدر اینجه شاعر اولماشدر. حامدک بوییه سی اوته کیلردن آیری، دها کنزیده، دها نزیه، دها شفافدر. اوته کی اثرلری اشبر وطارق، دائما بویوک ودائما علوی اولقله برابر بر آرز اوزاق حسرله مالی، بر آرز اوزاق وجوق خیالی وبر آزده مغلق اثرلردر.

طارق شاعرك آثار تماشاییه سی ایچنده اک یریشان فقط هر حالده اک نجیب، اک خصوصی اولانیدر. وقعه لایقيله طویلانماش، لایقيله بر ترتیب طبیعییه تابع طوتولماش، لزومسز آدملر، لزومسز صحنلر ایجاد ایدلمش اولقله برابر وقعه نك علویت حقیقیه سی، اشخاصک مهابت اصیلانه سی لسان وافکارینک نجات و ثرتی ترتیبنده کی اوطاغیققلنگ کوچوکلکنی خاطره بردقیقه کتیرمیور. چونکه او لزومسز صحنلرده او لزومسز آدملر اثرک اک شاعرانه، اک علوی پارچه لرینی ترنم ایدیورلر. بو خطالر ایچون شاعره تشکر ایتماک قابل اوله ماز. عبدالحق حامدک هیچ بر تیاتروسی یوقدرکه اوینانمسون و اویناندیغی وقت اکلاشلمسون. حتی ادعا ایديله بیلرکه اشبر، طارق، دختر هندو، نظیفه، تزر، نستر اوینادکجه دها قولای اکلاشیلور، دها زیاده یوکسلور. اونلری اوینامق ایچون مزینات صحنیه، خصوصی البسیه حاصل اوله جق لزوم درجه ثانیه ده قالیر. بر اوطه ایچنده اونلری انشاد ایتک کافیدر. چونکه حامدک اناری خصوصی زمانلره وموقعلره عائدکلدر. روماتیزم اونک ایچون آنجق بر واسطه دن

عبارتدر. اونک شهامت افکاری، اصالت بیانی، بدین فلسفه سی تبلیغ حیات
ایچون او شجاعت و علو همت زمانلرینی دها مساعد بولمیشدر.
بوقیصه مقاله ایله حامدک شخصیت تماشاییسی حقنده برتنقید یازمش اولیورم.
حامد او قدر بویوکدر و بزم موجودیت ادبیهم او قدر کوچوکدرکه بو مقاله مک
اونک قیمت حقیقه دهاسنه بر ذره بیله علاوه ایتمیه چکنه امینم. شو قدرکه
عصرنده یاشادیغم یک بویوک بر آدمی تجلیله بوسورتله فرصت بولدیغم ایچون
بختیارم. تورکلرک عفو و شفقتی، علو جنابی، بی بو غرورم ایچون، رجا ایدرم،
عفو ایتمسین.

۲۰ مارت ۱۳۲۹

مفید راتب

عبدالحق حامده داتر

- دوشونجه لر و دونه لر -

بیر زمان کله جک که بونا پارت و بیسارقی کیبی یهر یوزینک تقسیمات دوله سنه
ایسته دیکی شکلی ویرمن، خریطه جهانده قطعه لرک حدودندن باشقانات و مقرر
بیرشی براقایان قانله اوینامش داهیلرک آبدلری بیقیله جق، چیزدکاری خطوط
کتاب ازلیتک سیلیمش، اوقونماز بیرد یارغی اولاجق ... خاطره بشر
اونلرک فانی اسملرینی اونوتا جق ... لاکن اوفر دای مقدرده حالا پایدار اولاجق
بیر قسم بختیار انسانلر وارددرکه اونلرله ملتر بیریرینه قارشی ده کیل، بلکه
ستاره زمین دیکر کره لر، ییلدیزلره قارشی اعلان افتخار ایدم جکدر: بونلر،
تاریخ روح بشری آتی به نقل ایدم بویوک شاعرلردر. عثمانیلرده شیرازک
مدفون لایمونی بولونان حافظک خاندان قلب ودهاسندن، عبدالحق حامده
مالکدر. اونکده آتی شان و عنوانی سمار قادار بی حدود اولسون!

اسماعیل مامی

۲۵ مارت، ۱۳۲۹